

## JAUME SARROCA I JAUME I

Ès prou sabut que el nom de Jaume Sarroca com a presumpte col·laborador en la redacció de la Crònica de Jaume I fou proposat per Manuel de Montoliu<sup>1</sup> i sostingut per Joaquim Miret i Sans.<sup>2</sup> Lluís Nicolau d'Olwer<sup>3</sup> cregué trobar motius suficients per a rebutjar aquesta hipòtesi, que darrerament Martí de Riquer<sup>4</sup> torna a reprendre com a possible, encara que sense insistir-hi.

Estic d'acord amb la seva afirmació que en el moment present té molta més importància el reconeixement de la intervenció personal del Rei, forta i evident, que no l'estudi dels col·laboradors. Amb tot, crec que encara val la pena de tornar sobre aquest darrer tema, especialment per a procurar de resoldre les objeccions pendents.

Cap dels historiadors que s'han ocupat de la figura de Jaume Sarroca no ha formulat la hipòtesi que es tracti d'un fill natural de Jaume I, bé que aquest fet em sembli l'única explicació lògica de moltes de les circumstàncies que caracteritzen el personatge i el seu germà Pere, futur bisbe de Lleida i segurament un dels promotors de la primera Universitat radicada a Catalunya.

Si és acceptada la meva suposició, penso que s'aclareixen un seguit de punts en la biografia dels dos germans. Els mateixos noms, Jaume i Pere, no sols els vinculen a la casa reial, sinó que constitueixen un paral·lel evident amb la branca dels fills de Jaume I i Teresa Gil de Vidaure; llurs dos fills es digueren justament Jaume i Pere, i els fills de Jaume, fill del primer Jaume d'Exèrica, es digueren també Jaume i Pere.<sup>5</sup>

1. M. DE MONTOLIU, *Sobre la redacció de la Crònica d'En Jaume I*, dins «Estudis Romànics», II (= «Biblioteca Filològica», IX) (Barcelona 1917), 25-72.

2. J. MIRET I SANS, *Itinerari de Jaume I el Conqueridor* (Barcelona 1918).

3. L. NICOLAU D'OLWER, *La Crònica del Conqueridor i els seus problemes*, EUC, XI (1926), 79-88.

4. M. DE Riquer, *Història de la Literatura Catalana*, I (Barcelona 1964), 402-403.

5. P. DE BOFARULL, *Los Condes de Barcelona vindicados*, II (Barcelona 1836), 237.

Vegem ara d'altres fets: tal com ja recordaven Soler i Palet,<sup>6</sup> del Arco<sup>7</sup> i Montoliu, Jaume I, en el seu codicil del 20 de juliol de 1276, encarrega als seus dos fills legítims, Pere i Jaume, i especialment al primer i futur rei, *quod recordentur* de Sibília de Saga, de Jaume Sarroca, de l'Ardiaca d'Urgell, Hug de Mataplana, de Pere del Rei, del jurista Albert de Lavana i del capellà reial Arnau Caynot. El mateix dia fou expedit un document amb el qual Jaume I eximia el bisbe d'Osca de totes les reclamacions que en el futur li poguessin ésser fetes amb motiu de la seva actuació al costat del Rei.<sup>8</sup> És evident que això no podia tenir cap valor legal, però hi és clara la intenció de posseir en reserva un argument que podia ésser jugat per la seva força moral.

La referència més antiga que conec a la carrera eclesiàstica de Jaume Sarroca és la donació que li féu el 9 de maig de 1260 l'infant Sanç essent sacristà de Lleida i abat de Valladolid, de dotze morabetins anuals.<sup>9</sup> En aquell moment Jaume era rector de l'església d'Albalat. Val la pena de destacar el fet que la dignitat de sacristà de Lleida l'havia obtinguda des d'abans de l'any 1223 fins que morí, l'any 1254, un Pere del Rei, *de Rege*, que un document precisa que era *frater Domini Jacobi Regis Aragonum*,<sup>10</sup> i en l'epitafi del qual hom feia constar que *fuit filius illustrissimi Domini Regis Petri Aragonum*.<sup>11</sup> Després, com veiem, la posseí l'infant Sanç, fill de Jaume I i futur arquebisbe de Toledo. Entre els anys 1267 i 1273 — que es féu elegir bisbe d'Osca — fou sacristà de Lleida Jaume Sarroca, i el succeí en el càrrec el seu germà Pere, justament anomenat *Petrus de Rege*, el qual, com ja he fet constar abans, seria bisbe de Lleida de 1299 a 1307.<sup>12</sup>

La fórmula que la Crònica de Jaume I fa servir per a expressar la vinculació entre Jaume Sarroca i el Rei és molt ambigua: «lo qual Nós. havíem nodrit e fet nodrir d'infantesa a ençà».<sup>13</sup> No crec que es pugui

6. J. SOLER I PALET, *Un aspecte de la vida privada de Jaume I*, «I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó», 535-579, especialment pàg. 571.

7. R. DEL ARCO, *El Obispo Don Jaime Sarroca*, BRABLB, IX (1917-1920), 66.

8. R. DEL ARCO, *loc. cit.*, 79.

9. P. P. S., *Colección Diplomática Ilerdense*, «Ilerda», III (1944), 293-294.

10. J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, XVI (Madrid 1851), 102.

11. BOFARULL, *loc. cit.*, 231.

12. VILLANUEVA, *loc. cit.*, 154-156. Una part del *curriculum* de Pere del Rei pot refer-se gràcies a la documentació ressenyada per J. E. Martínez Ferrando (Archivo de la Corona de Aragón. *Catálogo de los documentos del antiguo Reino de Valencia*, I: *Jaime I, el Conquistador*, Madrid 1934), on es contenen també referències útils a Jaume Sarroca. Cal completar-les amb les que publica R. DEL ARCO, *loc. cit.*

13. F. SOLDEVILA, *Pere el Gran*, Primera part (Barcelona 1956), 419. Resulta supèrflua la disquisició tendent a demostrar que el germà de Jaume Sarroca era anomenat també Sarroca i no *de Rege* o del Rei, suposició que es contradiu amb tota la

aplicar fàcilment a un patge o jove servent, sinó realment a un fill; en efecte, el Rei podria haver-lo nodrit a casa seva encara que no hagués estat fill seu; però, per què, de més a més, l'hauria «fet nodrir?» Només si hi havia una relació familiar directa — i Jaume Sarroca intervingué en la redacció del capítol 563 de la Crònica — s'expliquen el seu to i el seu contingut, com també l'omissió, al seu costat, del nom de Sibília de Saga, la darrera amistançada del Rei, per més que figurés en el codicil.

Si admetem la filiació, també resulten explicables les fundacions que féu Jaume Sarroca en les quals només és esmentat nominalment el record dels Reis: la Capellania de Sant Jaume o *Capellania del Rey*, a la Seu d'Osca el 1276, arran de la mort de Jaume I,<sup>14</sup> i dues deixes testamentàries, una de tres mil sous jaquesos anuals que els Templers havien de pagar a Poblet, i una capellania a Santa Margarida de València.<sup>15</sup> En el mateix testament, del mes de desembre de 1289, féu encara moltes més deixes, segons la fórmula «pro animabus predictorum Regum et parentum et benefactorum meorum».<sup>16</sup>

El document fundacional de la capella de Sant Nicolau a la Seu Vella de Lleida, l'any 1268, consigna que la mare de Jaume Sarroca encara vivia, però no ens en diu el nom, sinó tan sols el de l'altre fill, Pere el Rei. Encara que a l'encapçalament es fa constar que els sufragis serien per al pare i la mare, sobta el caràcter excepcional amb què es fa una al·lusió personal a Jaume I «per cuius gratiam et favorem post Deum omnia que habeo sum adeptus»,<sup>17</sup> al·lusió que fins i tot precedeix la de la pròpia ànima de Jaume Sarroca. ¿Com es deia, doncs, en realitat la mare? El testament del bisbe d'Osca fa més d'una al·lusió al fet que els seus béns al Segrià procedeixen d'una Elvira Sarroca, de la qual mai no es fa constar un parentiu concret amb el testador. Amb tot, sembla molt versemblant la suposició de P. P. S. que fos la mare,<sup>18</sup> i la redacció ambigua de les al·lusions confirmaria una situació anòmala. Miret i Sans<sup>19</sup> posà en relació hipotètica el cognom del bisbe d'Osca amb el d'un Pere Sarroca esmentat en un document de Lleida de l'any 1212. Fos com fos, deu tenir el seu origen en el poble de Sarroca de Lleida, veí immediat del de Torres de

tradició documental, llevat d'un *lapsus*, comprensible però sense valor, del pergamí 2287 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

14. R. DEL ARCO, *loc. cit.*, 80. L'advocació de sant Jaume consta en el testament de Jaume Sarroca publicat per P. P. S. dins la *Colección Diplomática Ilerdense*, «Ilerda», IV (1945), 21-34.

15. P. P. S., *ibid.*, especialment pàgs. 25-26 i 30.

16. P. P. S., *ibid.* Una al·lusió genèrica i imprecisa al pare i a la mare sembla purament formulària.

17. P. P. S., *Colección Diplomática Ilerdense*, «Ilerda», III (1944), 295-298.

18. P. P. S., *loc. cit.*, 21-22.

19. MIRET I SANS, *loc. cit.*, 539, nota 3, esmentat per P. P. S.

Segre, centre de les propietats d'Elvira i, després, de Jaume Sarroca. Torres de Segre havia estat propietat de Ramon de Cervera,<sup>20</sup> fill o germà<sup>21</sup> de Guillem de Cervera, segon marit de la comtessa Elvira, vídua d'Ermençol VIII d'Urgell, i mare de la comtessa Aurembiaix, tan relacionades ambdues amb Jaume I. Sabem que el 7 d'agost de 1227 Ramon vengué el domini de Torres de Segre per 9.000 morabetins a tres personatges — dos d'ells, almenys, aparentment estrangers —, però crec que la venda més aviat podia encobrir un empenyorament que no una veritable alienació.<sup>22</sup> Acaben de confirmar la relació dels Sarroca i els Cervera — però sempre en termes imprecisos — el fet que Jaume Sarroca ordeni en el seu testament que el patronat de les capellanies que ell va fundar a la Seu de València passi a Pere de Cervera,<sup>23</sup> i el que la seva tomba sigui a la Galilea del Monestir de Poblet, prop la de Ramon i de Guillem de Cervera.<sup>24</sup>

Les relacions de Jaume Sarroca amb la casa reial després de la mort de Jaume I semblen haver estat fluctuants. Recordem que Pere *el Gran*, essent encara Infant, va oposar-se d'antuvi a la consagració de Jaume Sarroca com a bisbe d'Osca, i arribà a trametre un emissari personal — el clergue i secretari Pere Marsagall — a l'Arquebisbe de Tarragona, a qui va presentar «quandam cedula[m] objectionum per quas ipsam electionem ex parte ipsius domini Infantis nitebatur impugnare», i feia constar que, si no era admesa la protesta, pensava d'apellar al Papa.<sup>25</sup> Seria d'un interès capital el coneixement de les objeccions de Pere *el Gran*, però no crec pas que es retrobin, perquè el conflicte s'esdevenia en el moment de màxima tibantor entre Jaume I i el seu primogènit, però després de la reconciliació d'ells dos — 21 de desembre de 1273 — la Crònica reial fa constar que Pere *el Gran* assistí personalment a la consagració de Jaume Sarroca per mans de l'Arquebisbe de Tarragona, que ja el 9 de novembre havia confirmat l'elecció i rebutjat les objeccions de l'Infant. La presència d'aquest darrer<sup>26</sup> era sens dubte una prova material i pública de la reconciliació entre pare i fill, i és natural que Jaume Sarroca se'n sentís satisfet.

20. C. ROCAFORT, *Geografia General de Catalunya: Província de Lleida*, 190.

21. S. SOBREQUÉS, *Els Barons de Catalunya* (Barcelona 1957), 74.

22. ROCAFORT, *loc. cit.*, anomena aquests personatges Hug de Blumat, Pere Clavell i Guillem Hug de Tolosa.

23. P. P. S., *loc. cit.*, 29.

24. La bibliografia sobre els enterraments a Poblet és molt abundant. Les dades més útils per a aquest cas concret es troben en els manuscrits del monjo Jaume Fortuny, publicats per J. GUITERT I FONTSERÈ (col·lecció de Manuscrits inèdits de monjos del Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, manuscrit núm. 6, Barcelona 1948, pàgs. 168-176 i 203).

25. R. DEL ARCO, *loc. cit.*, 141.

26. SOLDEVILA, *Pere el Gran*, 350.

Amb tot, les precaucions del codicil i dels actes complementaris proven que tres anys després el bisbe d'Osca estava intranquil, i no devien mancar-li'n els motius, perquè un dels seus principals enemics a la seva diòcesi fou Pedro Martínez de Artasona, justícia d'Aragó, el qual ell va excomunicar el 18 de març de 1281,<sup>27</sup> que ja actuava com a negociador en nom de Pere l'any 1275, tot seguit de l'execució de Ferran Sanxis de Castro, i sembla haver estat home de confiança del nou sobirà.

Arran de la mort de Pere *el Gran* — a la qual va assistir — les relacions amb Alfons *el Liberal* degueren ésser molt millors. La prova més espectacular és sens dubte que fos el mateix Jaume Sarroca qui va coronar a Saragossa el nou Rei el 15 d'abril de 1286; les freqüents estades d'Alfons a Osca i el fet que hi convoqués Corts a la tardor del mateix any 1286, ho confirmen a bastament.<sup>28</sup> Entre les disposicions testamentàries del Bisbe ordena que hom pregui no sols pels reis Jaume i Pere, sinó també per Alfons, encara vivent. Malgrat tot, si no hagués estat per l'acció personal i insistent de Pere del Rei, a la mort del seu germà l'hauria succeït com a bisbe d'Osca un dels seus enemics més aferrissats, Martín López de Azlor.<sup>29</sup>

Contra la hipòtesi que Jaume Sarroca intervingués en la redacció de la segona part de la Crònica de Jaume I, Nicolau oposà dues objeccions: que hi sigui esmentat a partir del 1269, essent que des del 1263 estava al costat del Rei, i que, segons Nicolau, és absurd que en els darrers capítols, «que tan ample camp oferien a la seva vanitat», no afegeixi res al que diu d'ell el codicil reial. En primer lloc, no veig per què calgui suposar que Jaume Sarroca fos necessàriament vanitós; a més, la seva situació personal era prou delicada, sobretot si era fill del *Conqueridor*, i els moments no eren massa propicis a exhibicions inoportunes enfront de Pere *el Gran*. El fet que el primer esment sigui del 1269 ha d'ésser valorat, no pas en relació amb una data sense importància de sis anys abans, sinó amb tot el període d'infantesa, prou alludit amb caràcter general per la Crònica, però que estic convençut que Jaume Sarroca preferia que no fos objecte d'un comentari més explícit.

Soldevila ha exposat un altre argument en contra; el del to íntim de la Crònica enfront del caràcter prelati i clerical que imagina imprescindible en la figura de Jaume Sarroca.<sup>30</sup> Crec que si es tractava d'un fill, la intimitat és més comprensible. De l'adhesió de Jaume Sarroca a Jaume I, ja n'he dit alguna cosa en reproduir els mots amb què ell el

27. R. DEL ARCO, *loc. cit.*, 155-157.

28. SOLDEVILA, *loc. cit.*, 379.

29. R. DEL ARCO, *loc. cit.*, 90-91.

30. SOLDEVILA, *Vida de Jaume I el Conqueridor* (Barcelona 1958), 308.

posa després de Déu i per damunt de tota altra cosa. Pel que fa al to clerical del seu presumpte estil, penso que com a bisbe d'Osca li pertocà molt més de lluitar que no pas d'estudiar, bé que no fos pas il·letrat, sinó a la vegada diplomàtic i home d'acció.

Per tot el que he exposat ací crec ben possible que Jaume Sarroca fos alhora fill de Jaume I i col·laborador del Rei en la redacció de la darrera part del *Libre dels feyts*. Una recerca documental més extensa potser podria dur-nos a una confirmació definitiva.

JOAN AINAUD

Institut d'Estudis Catalans.